

Sólyom Réka*

A NÉPISKOLAI MAGYARTANÍTÁS MÓDSZEREIRŐL A NÉPTANÍTÓK LAPJA (1894-1895) ALAPJÁN

1. Bevezetés

Edolgozatban a magyar mint idegen nyelv tanításának módszertani kérdéseit a *Néptanítók Lapjában* 1894–1895-ben megjelent újságcikkek alapján vizsgálom. E korszak azért keltette fel érdeklődésemet, mert ebben és az ezt megelőző időszakban számos nagy fontosságú törvény, rendelet, majd ezek nyomán sok olyan tanterv és módszertani megfigyelés született, melyet – közvetve vagy közvetlenül – napjainkban is hasznosítunk. A kiegyezés (1867) utáni időszakban a magyar nyelv idegen nyelvként való tanítása minden olyan népiskolában megindult, ahová nem magyar anyanyelvű tanulók is jártak. Ekkor kezdődött meg a tanítási folyamat során tapasztaltak módszertani feldolgozása is; ekkor alapította meg Eötvös József a tanítók számára a *Néptanítók Lapját*, mely olyan fórummá válhatott, ahol a tanítók megoszthatták egymással tapasztalataikat és vitázhattak is.

2. Társadalmi-politikai helyzet Magyarországon 1867 után

Az 1867-ben megkötött kiegyezés eredményeként létrejött az Osztrák–Magyar Monarchia. A Magyar Királyságban a magyarok aránya meghaladta az 50%-ot. A legnagyobb létszámú nemzetiségek pedig a román, a szlovák és a német voltak: e nemzetiségek létszáma egyenként meghaladta a 10%-ot (Mann 1993: 8).

A hivatalos államnyelv a magyar volt, de a nem magyar anyanyelvű nemzetiségeknek joguk volt használni anyanyelvüket a községi, törvényhatósági és egyházi igazgatásban, gyűléseken és az alsó fokú bíróságokon. A nemzetiségi egyházak számára törvény biztosította a szabad nyelvhasználatot, és az anyanyelvi oktatást is azokban az egyházi iskolákban, melyek ezen egyházak fennhatósága alá tartoztak (Mann 1993: 9).

* Sólyom Réka, PhD hallgató, nyelvtanár, Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet, solyomreka@hotmail.com

3. A „népiskola” fogalma

„A hazai neveléstörténeti szakirodalom »népiskola« névvel nevezi azt az alsósintű iskolatípust, amelyben a tanulók anyanyelvükön – a tanító vezetésével – megtanulták vallási, erkölcsi és állapotbeli kötelességeiket, a magasabb iskolába készülők el-sajátították az elemi készségeket (olvasás, írás, számolás), illetőleg a latin nyelvtan elemeit” (Mészáros 1995: 5). A „népiskola” elnevezés az 1860-as évektől terjedt el a német „*Volksschule*” tükörszavaként. A 16. századtól a 19. század közepéig általában egyszerűen „*schola*”-nak, „*oskolá*”-nak, „*iskolá*”-nak nevezték ezt az iskolatípust. A „népiskola” elnevezés az 1868: 38. tc. (a népoktatási törvény) után vált általánossá; a törvény ugyanis „a népiskolai közoktatás tárgyában” intézkedett (Mészáros 1997: 11).

4. A népiskola szervezői

Magyarországon 1560-tól 1868-ig csak az egyházak szerveztek népiskolákat, az 1868. évi népoktatási törvény megszületése után azonban már nemcsak egyházi népiskolák működhettek, hanem bárki, aki betartotta a népoktatási törvény előírásait, szervezhetett népiskolát. A helyi önkormányzatokat kötelezte a törvény, hogy szervezzenek iskolát településükön, ha ott nem működik felekezeti népiskola (Mészáros 1997: 14).

5. A népoktatással kapcsolatban hozott törvények a korszakban

Az Eötvös József minisztersége idején született 1868. évi népoktatási törvény és az 1869-ben megjelent tanterv hosszú időre meghatározta a magyar népoktatást. A törvény többek között kimondta, hogy a gyerekek 6–12 éves koruk között iskola-kötelesek, a tanulás pedig ingyenes. A népoktatási törvény a tanítási nyelv kérdésében kimondta, hogy minden növendéket az anyanyelvén oktassanak, vegyes ajkú közösségekben pedig álljanak rendelkezésre segédtanítók, akik képesek a különböző nyelveken tanítani a diákokat. A törvény előírása szerint a magyar nyelv tanítása nem kötelező.

Az 1870-es évek végén azonban változás következett be a magyar kormány kisebbségpolitikájában. Ez az oktatásban is éreztette a hatását. Az 1879: 18. tc. kötelezővé tette a magyar nyelv tanítását a népiskolákban. E törvény kötelező tárgyként valamennyi népiskolában bevezette a magyar nyelvet, és arra kötelezte a nem magyar anyanyelvű tanítókat, hogy négy éven belül tanuljanak meg magyarul (Köte 1975: 70).

Meg kell jegyeznünk, hogy a törvényekben foglaltaknak a gyakorlat sok esetben ellentmondott: mivel a törvényeket csak lassan, fokozatosan lehetett bevezetni, több város és falu sokáig nem engedelmeskedett az előírásnak. Mindezek ellenére elmondhatjuk, hogy a magyar mint idegen nyelv tanítása ezeknek a nyelvi és oktatási törvényeknek köszönhetően fejlődött ki Magyarországon, s maradt meghatározó egészen az 1930-as évekig (Gyay–Nádor 1998: 57–58).

6. Tantervelméletek, tantervek a népiskolai oktatással kapcsolatban a 19. század második felében

A 19. században a népoktatással kapcsolatos tantervfelfogásoknak négy forrása volt (Ballér 1996: 11):

- 6.1. a korszak hazai pedagógiai irodalma,
- 6.2. a korszak külföldi pedagógiai irodalma,
- 6.3. művelődési eszmények,
- 6.4. tantervi javaslatok, illetve tantervek.

A 6.1. ponttal kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a magyar pedagógiai irodalom a reformkor idején jelentős mértékben fejlődött. A tantervek kialakítására főként azok a neveléstani művek hatottak, melyek oktatásméleti kérdésekkel foglalkoztak.

A 6.2. pontban megjelölt külföldi pedagógiai irodalomból hazánkban elsősorban Pestalozzi, a porosz Niemeyer, a Kant filozófiáját közvetítő Milde, továbbá Diesterweg, Dörpfeld, Spencer és a skót Bain munkássága hatott, s szolgáltatta a tantervelméletek másik forrását.

A 6.3. pontnál ki kell emelnünk az 1777–1849-ig tartó időszak uralkodó eszméit. A korszakra jellemző volt a „nemzeti közművelődés egységének” kialakítására irányuló törekvés, a klasszikus humán műveltséget hirdető német neohumanizmus, Tessedik Sámuel filantropizmusa, majd Pestalozzi hatása.

A 6.4. ponthoz, a korszak tantervjavaslataihoz sorolhatjuk az 1806-os *Ratiót*, az 1810-es protestáns „*álmoldi Ratiót*”, az evangélikus iskolák 1841-es *zayugróci tantervét*, Mednyánszky Alajos 1842-es reformtervezetét, s az 1848-as magyar egyetemes tanítógyűlés tantervekre vonatkozó követeléseit.

Tantervelméleti kérdésekkel kapcsolatban három jellemző vonás figyelhető meg a korszakban. A tantervek tekintettel voltak a gyermek fejlődésére, érdeklődési körére és tevékenységeire. A gyermek fejlődésének üteme hatott a tananyag kiválasztására és elrendezésére, a tantárgyak kialakítására és csoportosítására is. A kor tanterveiben pedig – elsősorban Eötvös József politikájának hatására – nagymértékben érvényesült a központi tantervek hatása, ám az is tény, hogy fontosnak tartották s minden esetben megemlítették az iskolák és a pedagógusok tantervi önállóságát és felelősségét is (Ballér 1996: 15-16).

7. Fontos tantervek a korszakban

7.1. Az 1869. évi népiskolai tanterv

Az 1869. évi népiskolai tanterv az 1868. évi népoktatási törvény függelékeként jelent meg (Ballér 1996: 17). Jelentősége olyan nagy volt, hogy még a 20. század közepén is hatott. Ebben a tantervben nagy hangsúlyt kapott az olvasás, az írás és a számolás elsajátítása. A tanterv a tantárgyakat blokkokba osztva tartalmazta s óraterveket is közölt annak megfelelően, hogy az iskola hány tanítóval rendelkezett.

7.2. Az 1879. évi népiskolai tanterv

Az 1879: 18. tc. megszületése után jelent meg az 1879. évi tanterv, melynek címe „Tanterv a nem magyar ajkú népiskolák számára” volt.

Benne új tantárgyként megjelent a magyar nyelv. A magyar nyelv tanításának célja az volt, hogy a 6. év végére a tanulók helyesen írjanak és beszéljenek magyarul. A tanterv részletes módszertani javaslatot is közölt. E javaslat fő elvei a szemléltetés, megneveztetés anya- és magyar nyelven, a koncentrikusság, s a kezdeti időszakban a főnevek tanítása voltak.

8. Az e tantervek nyomán kialakult tapasztalatok a nem magyar ajkú népiskolákban

Szalay Pál 1896-ban *Néptanítók Lapja*-beli cikkében a tantervek hibájául rója fel, hogy – a tantervi követelések értelmében – vagy már első osztályban elkezdik tanítani a magyar nyelvet – ebben az esetben a gyerekek jól haladnak a magyar nyelv elsajátításában, de ekkor tudásuk lassabban fejlődik a többi tantárgy terén – vagy fordítva: anyanyelvükön kezdik tanulni a gyermekek a tantárgyakat, ekkor azonban magyarnyelv-tudásuk szintje marad alacsonyabb az elvártnál. „Egy harmadik eset is lehetséges, midőn az osztály elitjével képes volt a tanító a tanterv szellemében haladni, de akkor már a középtehetségűek is jóval elmaradtak ezek mögött; mert a nyelv nehézségeivel is megküzdeni, meg az ezzel egyidejűleg nyújtott ismereteket is megemésztetni, zsenge értelmük nem volt képes” – állapítja meg a szerző (Szalay 1896: 3–4).

9. A néptanítók gyűlései. A *Néptanítók Lapja*. A néptanítók vitája a magyar nyelv tanításáról a nem magyar anyanyelvű diákoknak

A kiegyezéstől az első világháború kitöréséig összesen hét alkalommal ült össze az egyetemes tanítógyűlés: 1870-ben, 1874-ben, 1878-ban, 1890-ben, 1896-ban, 1904-ben és 1912-ben (Felkai 1983: 196).

Miután sok iskola és tanítóképző is létesült, Eötvös József szorgalmazta tanítóegyletek alapítását is, s 1868-ban *Néptanítók Lapja* címen módszertani folyóiratot alapított. A lapot az iskolák ingyen kapták meg. A lapban megjelent cikkek, melyeket a néptanítók írtak, arról tanúskodnak, hogy komoly nehézséget okozott számukra a magyar nyelv tanítása a nem magyar anyanyelvű diákoknak. Annak ellenére mondhatjuk ezt el, hogy rendelkezésre álltak a korban a nyelvtanításhoz szükséges könyvek, szótárak, szemléltető eszközök. Mivel azonban a tanítókat nem képezték ki a magyar nyelv idegen nyelvként való tanítására, komoly módszertani nehézségekkel kellett megküzdeniük, s a jónak tartott ötleteket, módszereket saját maguknak kellett kipróbálniuk a tanítás során. A 19. század végén a magyar mint idegen nyelv oktatásában egyre inkább felváltotta a fordító módszert az ún. direkt módszer. Ennek megfelelően a tanítók arra törekedtek, hogy a tanítandó idegen nyelv-

vet (esetünkben a magyart), közvetlenül, s ne a tanuló anyanyelvének közvetítésével mutassák be.

A *Néptanítók Lapjában* komoly szakmai vita folyt a magyar nyelv idegen nyelvként való tanításáról. A vita alapja az volt, hogy a magyar nyelv tanítása során alkalmazzák-e a tanulók anyanyelvét, vagy hagyják azt teljesen figyelmen kívül. Az egyik vélemény képviselői úgy gondolták, hogy fokozatosan kellene bevezetni a magyar nyelv tanítását az oktatásban. A másik vélemény képviselői ezzel szemben úgy érezték, hogy eredményesebben tanítható a magyar nyelv úgy, ha minden tantárgy oktatása magyar nyelven folyik. Mindkét vélemény képviselői a direkt módszer alkalmazását támogatták.

Szintén vita folyt a lap hasábjain arról is, hogy mikor a legalkalmasabb elkezdni a magyar nyelv tanítását. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban azt hangsúlyozták a szerzők, hogy célszerű minél előbb elkezdni a nyelvtanítást (Klein 2003: 73–75).

10. Javaslatok a magyar nyelv tanításával kapcsolatban a *Néptanítók Lapjában*. Az 1894-95-ben megjelent cikkek elemzése

E fontos kérdésekkel kapcsolatban a *Néptanítók Lapjában* több cikket is írt Boga Károly és Kolumbán Samu. Érdeemes megvizsgálunk az ő módszertani javaslataikat, hiszen a 19. század végi Magyarországon minden iskolában, még ott is, ahol nem magyar nyelvű volt a tanítás, oktatni kellett a magyar nyelvet és belőle érettségi vizsgát kellett tenni. Láthattuk azt is, hogy ez a kötelezettség több problémát is felvetett; módszertani tekintetben didaktikai, metodikai kérdések merültek fel, s át kellett gondolni azt is, hogy milyen tankönyvekből és kik tanítsanak.

10.1. Boga Károly javaslatai

Boga Károly a lapban 1894-ben több alkalommal¹ is írt a magyar nyelv tanításáról. Boga – mint arra rögtön első cikkében (Boga 1894a: 966–67) utal – nemzetiségi vidéken tanított, s cikkének célja, hogy a hasonló körülmények között tevékenykedő tanártársai figyelmét felhívja a magyarnyelv-tanítás fontosságára: „(...) a magyar állam törvényeit s az államfentartó magyar nemzetnek állami és nemzeti egyéniségét minden részletében és vonatkozásában az államnak csak az a polgára ismerheti és értheti meg s csak annyiban alkalmazkodhatik mindahhoz, a ki ismeri és érti a magyar állam törvényeinek, a magyar nemzetnek, a magyar állami és nemzeti életnek a nyelvét, mert nemcsak nyelvében él, de nyelve által nyilatkozik is meg a nemzet” (Boga 1894a: 966). Márpedig – hívja fel rá a figyelmet – még mindig ötmillió olyan polgára van a magyar nemzetnek, aki nem érti és nem beszél a magyar nyelvet.

Az eredményes magyarnyelv-tanítással kapcsolatban konkrét módszertani javaslatokkal áll elő: úgy gondolja, a magyar nyelv tanításának fő elve az, hogy az ún.

¹ *Néptanítók Lapja* 1894., 27. évfolyam, 101., 102., 103., 104. szám

közvetlen módszerrel tanítsuk a diákokat. Ennek lényege, hogy a nyelvtanulók úgy sajátítsák el a nyelvet, hogy közvetlenül az élőbeszédet hallják minden nap. E főelvből különböző következtetéseket is levon:

10.1.1. A „másajku” tanulóknak minél gyakrabban és „szakadatlanabban” kell hallaniuk a magyar nyelvet. Jó lenne ennek érdekében az, ha egy tanító minél kevesebb diákot tanítana egyszerre, s az igényeknek megfelelően, külön foglalkozna az egyes növendékekkel.

Fontos javaslata a cikkírónak az, hogy az iskolában az osztályokat nem nemek, hanem kor szerint kellene csoportokra osztani, és az, hogy az első osztályban rögtön ne alakítsanak ki „kezdőket” és „haladókat”, mert ez a kevesebb nyelvismerettel rendelkező diákoknak csak kárára van.

10.1.2. Javasolja, hogy a nyelvtanítás ne grammatizáló formában történjen, „hiszen nyelvet és nem nyelvtant akarunk tanítani!”. Ellenkező esetben „(...) a szegény növendék nem látja a sok fától az erdőt” (Boga 1894b: 974–77).

Boga úgy gondolja, hogy a nyelvtan tanítása helyett inkább a szavak és mondatok helyes megértését és kiejtését kellene gyakoroltatni, hiszen – mint megjegyzi – „e kettő: a jelentés és a kiejtés teszi minden élőnyelvnek a lényegét”. Aki e kettőt nem birtokolja, „annak a nyelvtudás csak holt-nyelvtudás” (Boga 1894b: 975).

A nyelvtanulás korai szakaszában nem szabad nyelvtant tanítani; erre legelőbb a 3. vagy a 4. osztályban kerüljön sor – ajánlja; ekkorra ugyanis a gyermek már helyesen beszél és ír magyarul. A nyelvtani szabályok tanításánál is fontos azonban az, hogy mindig visszakérdezzünk, s ellenőrizzük, hogy a tanuló valóban mindent megértett. Példaként a következő párbeszédet idézi:

„Ezt az iskolát ezelőtt öt évvel *N. kőműves* építette.

Ki építette ezt az iskolát ezelőtt öt évvel?

Ezt az iskolát ezelőtt öt évvel *N. kőműves* építette.

Mit csinált ezelőtt öt évvel *N. kőműves*?

N. kőműves ezelőtt öt évvel *építette* ezt az iskolát.

Mit épített ezelőtt öt évvel *N. kőműves*? (...)” (Boga 1894b: 976).

10.1.3. Az előbbi pontokból a szerző azt a megállapítást vonja le, hogy a nyelvtanítás során mellőzni kell a gyakorlókönyveket, ezek ui. „...egy sereg összefüggés nélkül való szóval” terhelik meg a gyermeket, „szó-anyagot szerez vele, de beszéd-készséget nem” (Boga 1894b: 976). Nyelvtani gyakorlókönyvek helyett inkább olvasókönyvekre lenne szükség, melyeknek olvasmányai a gyermek tudásának megfelelőek, az olvasmányok után pedig ki lennének szótárazva az idegen szavak.

10.1.4. Boga megemlíti, milyen nagy a fontossága a magyar nyelvű énekek és játékok megismerésének. Ezeknek a tanulásakor ugyanis a gyermek az ének vagy mondóka hangulatát érzi meg, s így, játékos formában sokkal gyorsabban elsajátítja a nyelvet.

10.1.5. Végül még egy nélkülözhetetlen tényezőt említ: „(...)a mi nélkül minden, a legjobb módszer is, a legkitünőbb eszközök is, a legkedvezőbb körülmények is mind csak semmit érnek: az a tanító buzgósága” (Boga 1894c: 988).

10.2. Kolumbán Samu javaslatai

Kolumbán Samu, a dévai állami Tanítóképző Intézet tanára (Szinnyei 2000) két cikksorozatot is írt a magyar nyelv nem magyar nyelvű népiskolákban való tanításáról a *Néptanítók Lapjába* 1895-ben.² Első cikksorozatában, melyet az alábbiakban ismertetek, a magyar mint idegen nyelv oktatásával kapcsolatos módszertani kérdéseket vizsgált meg.

Kolumbán már első írásában fontos megállapítást tesz. Kijelenti: a magyar nyelvet úgy kell tanítani a más anyanyelvű tanulóknak, hogy ne használjunk közvetítő nyelvet, és ne a fordító-grammatizáló módszeren alapuljon az oktatás. Ezt a véleményét azzal indokolja, hogy ha a fordító módszerrel élünk, kétszeres munkát végzünk (hiszen a tanuló anyanyelvén előbb elgondolja a mondandókat, utána pedig lefordítja magyarrá), másrészt az eredmény nem lesz tökéletes, hiszen e módszerrel nincs lehetőség arra, hogy a magyar nyelv sajátosságaira ráérezzen a nyelvtanuló.

Kolumbán egyetért Bogával abban, hogy a magyar nyelv tanításában fontos lenne az, hogy már óvodáskorban elkezdjék tanulni a gyermekek, és a legjobban úgy tudnák elsajátítani a nyelvet, ha játékos formában, dalok, mondókák tanulásával gyakorolnák.

Nagyon fontos az, hogy a tanító motivált és jól felkészült legyen a magyar nyelv tanításakor – fejti ki a szerző: „(...)a ki nem kedvvel tanítja a magyar nyelvet – éppen úgy mint bármi egyebet is – az nem is fogja azt eredménynyel tanítani” (Kolumbán 1895a: 19).

Cikkében ezután a tanítás menetéről általában ír. Ismét (és még több alkalommal) hangsúlyozza, hogy fordítás útján nem szabad tanítani. Fontos az, hogy csak olyan témákról beszéljünk a gyermeknek, melyet ő anyanyelvén már ismer. Ilyen témák például a testrészek, a bútorok, az iskolai eszközök, majd az iskolán kívüli használati tárgyak. A nyelv tanításakor fontos szempontokat ezután több pontban foglalja össze, ezek a következők:

10.2.1. Nagyon fontos, hogy minden szó és mondat kimondásakor ügyeljünk a helyes kiejtésre, valamint arra, hogy érzékeltesük azokat a hang- és hangsúlybeli eltéréseket, mondatok esetén pedig a hanghordozást, amelyekben a magyar nyelv különbözik a gyermek anyanyelvétől. Haladjunk a könnyebbtől a nehezebb felé a szavak bemutatásakor, s ügyeljünk arra, hogy a magyar nyelv hangkészletében létező olyan hangokra, melyek más nyelvekben nem léteznek, felhívjuk a figyelmet (ilyen hangok pl. a *gy, ty, ly, ny; k, g, t, d, p, b*) (Kolumbán 1895b: 26)!

10.2.2. A szavakat sohasem magukban, hanem mindig mondatokba ágyazva tanítsuk! Ezek a mondatok legyenek rövidek, s mindig ismételtessük meg őket a diákokkal! A következő órán is kerüljön sor a korábban tanultak ismétlésére! Ne akarjunk túl sokat tanítani! – hívja fel a figyelmet a szerző e gyakori hibára. Az első alkalommal valószínűleg 2-3 szónál nem fogunk tudni többet megtanítani a gyerekeknek (Kolumbán 1895b: 27).

² *Néptanítók Lapja* 1895., 28. évfolyam, 2., 3., 4. szám, illetve 77., 78., 79., 80., 82. szám

10.2.3. Ha a gyermek már megtanult néhány főnevet, kezdjük el tanítani a *tárgyak tulajdonságait* (a jelzőként használt melléknéveket). Példákat is hoz: „A tábla fekete. A szék kerek. Ez sima papír. Az jó könyv.” Folyamatosan kérdezzünk vissza a tárgyak milyenségére: „Milyen a könyv?” (Kolombán 1895b: 27)!

10.2.4. Következő lépésként tanítsuk meg a gyerekeknek a *tárgyak többes számát* – ajánlja. A tanítás során végig ügyeljünk arra, hogy szemléltessük a tárgyakat, amikről beszélünk, továbbá arra, hogy elég időt szánjunk a tanultak begyakorlására (Kolombán 1895b: 27).

10.2.5. Ezután tanítsuk meg azt, hogy *hol* találhatóak a már ismert tárgyak; vagyis a *belybatározóragokat* és a *névutókat* kezdjük használni (Kolombán 1895b: 27)!

10.2.6. Következő lépésként ajánlja a *birtokos névmások használatának* elsajátítását. Javasolja, hogy ebben az esetben is folyamatos kérdezgetéssel gyakoroltassuk az új szerkezetet, pl. „Kié a könyv?, Minek van lába?” (Kolombán 1895b: 27)!

10.2.7. Következő lépés a *számnevek* tanulása. Kolombán itt is megjegyzi, hogy csak addig tanítsuk meg a gyermeket magyarul számolni, ameddig az anyanyelvén is képes már erre. Fontos megjegyzése, hogy az egyes alakok tanításánál mindig tanítsuk meg azok tagadó alakját is (Kolombán 1895b: 27).

10.2.8. Ezután egyszerre nagyon sok nyelvtani problémát sorol fel, melyeket e folyamatban a gyerekeknek meg kell tanítani. Így kerüljön sor a már tanult tárgyak használatának elmondására (pl. „Az asztalon írunk.”), a *tárgyatlan* (alanyi) és a *tárgyas ragozás* tanulására, a *kell, tud, akar + infinitív* szerkezet bemutatására, az *igeidők* és az *igemódok* használatának elsajátítására, a *kijelentő*, a *tagadó*, a *kérdő mondatfajták*, valamint az *egyszerű* és a *bővített mondatok* gyakorlására (Kolombán 1895b: 27).

10.2.9. Végül mutassuk be a *kötőszavak használatával* létrehozható összetett mondatokat (Kolombán 1895b: 27)!

10.2.10. A szerző megjegyzi, hogy elképzelése szerint az eddig leírtak képezik az „első fokot”. A „további fok” az eddigiek bővítése lesz.

A cikksorozat folytatásában Kolombán kifejti: mindarról, amit az elméleti összefoglalóban leírt (vagyis az oktatás témáiról: főnévről, melléknévről, határozókról, mondatfajták megnevezéséről stb.) „a gyermeknek hallania sem szabad” (Kolombán 1895c: 34). Fontosnak tartja tehát azt, hogy ne a nyelvtani jelenségek elnevezéseit, hanem azok használatát tanítsuk a gyermekeknek (vagyis ne nyelvtant, hanem a nyelvet).

Ha a gyermek már tud magyarul beszélni, kezdjük el neki tanítani a magyar írást – ajánlja. Ügyeljünk arra, hogy csak akkor kezdjük tanítani a magyar nyelven történő írást és olvasást, ha a gyermekek anyanyelvükön már tudnak írni és olvasni! Ennek az ideje kb. a második osztályban (esetleg az első osztály utolsó hónapjában) jön el. Csak olyan dolgokat írassunk le a gyermekkel, amelyekről már tud beszélni magyarul, tehát amelyeket szóban már begyakorolt.

Az olvasás gyakorlása az írás gyakorlásával párhuzamosan történjen. Az olvasmányok szövege rövid, önálló szöveg legyen, de sohase olyan, amit már olvastak saját

anyanyelvükön, mert így újra a „fordítottan tanítás” (Kolumbán 1895c: 34) hibájába eshetünk.

A szerző következő kérdése: kell-e magyar nyelvtant tanítanunk a gyerekeknek? Véleménye szerint a népiskolákban a magyar nyelv nyelvtanának tanítása nélkül is lehet a nyelvet tanítani; ha azonban mégis akarunk nyelvtani szabályokat tanítani a tanulókkal, azt csak akkor tegyük, ha a gyerekek már rendelkeznek tudással anyanyelvük nyelvtanáról, ha megfelelően tudnak már magyarul, és ebben az esetben is csak akkor és csak olyan nyelvtani szabályokat tanítsunk a gyerekeknek, melyek kapcsolódnak az éppen tanult anyaghoz (Kolumbán 1895c: 35).

Végül felveti a kérdést: ha a diákok már jól beszélnek magyarul, milyen tantárgyakat érdemes nekik magyar nyelven tanítani? Úgy gondolja, hogy magyar nyelven taníthatóak a beszéd- és beszédértési gyakorlatok, a természetrajz, a földrajz, a magyar nyelvtan, a matematika, a torna és az ének. Csakúgy, mint Boga Károly, ő is felhívja a figyelmet a magyar nyelvű mondókák és énekek alkalmazásának, megtanulásának hasznosságára: „(...) az ének, egyes magyar dalok tanítása (is hasznos), mert ezek nemcsak magyar szövegükkel hatnak, hanem érzelmeket keltenek, melyek velünk közösek és így közelítenek bennünket egymáshoz. Aztán meg az érzellemmel gondolatok is járnak; ezek a gondolatok pedig magyarosak, mint felkeltőik, az érzelmek. A magyaros gondolkodás pedig könnyíti a magyar beszédet” (Kolumbán 1895c: 35).

11. Összegzés

Boga és Kolumbán írásai alapján megállapíthatjuk, hogy a szerzők több nagyon korszerű elvet javasoltak a magyarnyelv-tanításban. Mindketten fontosnak tartották azt, hogy a diákokkal folyamatosan magyar nyelven beszéljen a tanár. Kiemelték a befogadás, a beszédértés fontosságát, s úgy gondolták, hogy csak ez után, a magyar nyelvű beszéd megértése után kell írást és olvasást tanítani a gyerekeknek. Nagyon korszerű megállapításnak tartom azt is, hogy a szerzők rámutatnak arra, milyen fontos a helyes kiejtés elsajátítása, és a problémát okozó hangok, hangkapcsolatok gyakoroltatása.

Kolumbán Samu nyelvtanítási módszere (a nyelvtanulás első három évében) teljesen nélkülözi a grammatizálást. A szerző által javasolt módszer sokkal inkább alapul azon a módszeren, hogy a gyermekek hallás után kezdjék el tanulni a magyar nyelvet, s olyan témákkal ismerkedjenek meg, melyek közel állnak hétköznapjaikhoz, melyekkel saját környezetükben, életükben találkoznak. A hallás utáni tanulásnak fontos eleme a tanultak rögzítése; ezt segítik elő, ezt automatizálják a magyar nyelvű mondókák, mesék, játékok. Ezek tanítására mindkét szerző nagy hangsúlyt fektet – úgy gondolom, ez nagyon korszerű megközelítése a nyelvtanításnak, s nagy segítségére lehet mind a tanárnak, mind a diáknak.

Mint arra több ízben is utalt Kolumbán, fontos az, hogy ne tanítsunk nyelvtant a gyermekeknek a nyelvtanulás első éveiben, s ne fordítottassunk szövegeket, mondatokat velük, hanem arra törekedjünk, hogy a gyermeket magyarul tanítsuk meg gondolkodni, és ösztönözzük arra, hogy mondanivalóját magyarul gondolja el s ne

az anyanyelvéről fordítsa le, vagyis törekedjünk arra, hogy a gyermekek minél nagyobb nyelvi kompetenciával bírjanak.

Fontos megállapításának tartom azt is, hogy kifejti, milyen lényeges a már tanultak újbóli felelevenítése, használata egy-egy újabb helyzetben (ciklikus visszatérés a tanultakhoz).

Látható, hogy ezekből a 19. század végi újságcikkekből egy olyan magyar nyelv-tanítási módszer rajzolódik ki, melynek több megállapítását napjainkban is követik a nyelvtanárok. Kolumbán Samu és Boga Károly már a 19. század végén felhívta a figyelmet e módszertani kérdések fontosságára, hiszen látták azt, hogy a koroktatási módszerei nem voltak megfelelőek és eredményesek.

A korábbi fordító-grammatizáló módszerrel ellentétben a 20. század végére ismét fontossá váltak a fent felsorolt elvek. Ezért úgy gondolom, hogy a *Néptanítók Lapjában* megjelent cikkek javaslatai napjainkban aktuálisabbak, mint valaha.

Irodalom

- Ballér Endre 1996. Tantervelméletek Magyarországon a XIX–XX. században. *A tantervelmélet forrásai* 17. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Boga Károly 1894a. A magyar nyelv tanítása másajku növendékeknek. I. *Néptanítók Lapja* 966–67.
- Boga Károly 1894b. A magyar nyelv tanítása másajku növendékeknek. II. *Néptanítók Lapja* 974–77.
- Boga Károly 1894c. A magyar nyelv tanítása másajku növendékeknek. III. *Néptanítók Lapja* 988.
- Felkai László 1983. *Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus korából*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Felkai László 1994. *Magyarország oktatásügye a millennium körüli években*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.
- Kelemen Elemér 1997. A népoktatás Magyarországon a dualizmus korában. *Népiskolák Magyarországon*. Nemzetközi Iskolatörténeti Konferencia, Tatabánya.
- Klein Ágnes 2003. *Kisebbségi tantervek az alapfokú oktatásban a magyar neveléstörténetben*. PhD-értekezés (kézirat). Pécs–Veszprém.
- Kolumbán Samu 1895a. A magyar nyelvtanítás nem magyar nyelvű iskolákban. *Néptanítók Lapja* 18–19.
- Kolumbán Samu 1895b. A magyar nyelvtanítás nem magyar nyelvű iskolákban. *Néptanítók Lapja* 26–28.
- Kolumbán Samu 1895c. A magyar nyelvtanítás nem magyar nyelvű iskolákban. *Néptanítók Lapja* 34–35.
- Köte Sándor 1975. *Közoktatás és pedagógia az abszolutizmus és a dualizmus korában (1849–1918)*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mann Miklós 1993. *Kultúrpolitikusok a dualizmus korában*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.
- Mészáros István 1995. *Magyar iskolatípusok 996–1990*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.
- Mészáros István 1997. *Népiskoláink ezer éve*. *Népiskolák Magyarországon*. Nemzetközi Iskolatörténeti Konferencia, Tatabánya.

- Nádor Orsolya 1998. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának történeti áttekintése a kezdetektől napjainkig. Giay Béla–Nádor Orsolya (szerk.) 1998. *A magyar mint idegen nyelv/hungarológia*. Janus/Osiris, Pécs/Budapest.
- Pukánszky Béla 2002. A tizenkilencedik század gyermekfelfogása. *Iskolakultúra*, XII. 2. 13–29.
- Szalay Pál 1896. A nem magyarajkú iskolák tantervéről. *Néptanítók Lapja*, 3–4.
- Szinnyei József 2000. *Magyar írók élete és munkái (CD-ROM)*. Arcanum Adatbázis Kft., Budapest.